

Pleskaczyńska-Chylińska, Małgorzata

Wystawa "Polska i Stolica Apostolska, X-XXI wiek = Polonia et Sedes Apostolica, X-XXI saeculum"

Kronika Zamkowa 1-2/51-52, 229-237

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Małgorzata Pleskaczyńska-Chylińska

**WYSTAWA POLSKA I STOLICA APOSTOLSKA. X-XXI WIEK.
POLONIA ET SEDES APOSTOLICA. X-XXI SAECULUM**

Wystawa *Polska i Stolica Apostolska. X-XXI wiek. Polonia et Sedes Apostolica. X-XXI saeculum* została przygotowana przez Zamek Królewski w Warszawie i Stały Komitet Mediewistów Polskich z okazji przyjazdu Ojca Świętego Benedykta XVI do Polski. Patronat honorowy nad tym przedsięwzięciem sprawowali prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Lech Kaczyński i kardynał Józef Glemp, prymas Polski.

Zamierzeniem ekspozycji było uczczenie wizyty zwierzchnika Kościoła katolickiego poprzez przypomnienie związków Polski i Polaków ze Stolicą Apostolską od zarania chrześcijaństwa w naszym kraju po dzień dzisiejszy. Służyć temu miała prezentacja najcenniejszych dokumentów pochodzących ze zbiorów polskich archiwów, wybranych przez grono wybitnych historyków, poświadczających wielowiekowe stosunki polsko-watykańskie.

Pokazano archiwalia związane z historią kształtowania się państwa polskiego i udziałem w tym procesie Kościoła katolickiego, organizacją władz kościelnych, działalnością w Polsce zakonów i przebywających w naszym kraju nuncjuszy apostolskich. Ekspozycję dokumentów uzupełniał wybór znakomych obiektów muzealnych i bibliotecznych. Wysoka ranga przedsięwzięcia spowodowała, iż wzięły w nim udział najpoważniejsze polskie archiwa, muzea i biblioteki zarówno kościelne, jak i państwowe, w sumie 35 instytucji i osób prywatnych, których nie sposób tu wliczyć. Dzięki temu wystawa w Zamku Królewskim była największą dotychczas prezentacją archiwaliów

związanych z historią stosunków Polski z papieżem, w tym obiektów bezcennych, często po raz pierwszy pokazanych publicznie poza miejscem ich przechowywania.

Dzieje związków Polski ze Stolicą Apostolską to temat obszerny i wielowątkowy, wykraczający daleko poza zagadnienia religijne i kościelne. Baza źródłowa do prezentowanego na wystawie tematu jest tak bogata, że udało się przedstawić jedynie niewielką część zarejestrowanych w wyniku kwerend dokumentów. Dokonując wyboru, starano się, by eksponowane archiwalia reprezentowały wszystkie epoki i różne regiony państwa polskiego, a także ilustrowały najistotniejsze problemy występujące w kontaktach Polski ze Stolicą Apostolską.

Szczególne miejsce na ekspozycji zajmowały dokumenty papieskie, wśród nich zaś archiwalia najwyższej rangi, czyli bulle. Terminem tym określano uroczyste pismo papieskie w języku łacińskim, sporządzone na pergaminie i zaopatrzone (od przełomu XI i XII w.) w ołowianą pieczęć (stąd nazwa) z podobiznami apostołów Piotra i Pawła. Bulle dotyczą spraw Kościoła, narodu, diecezji, zakonu lub znacznej grupy wiernych. Pokazano też brewie (łac. *brevis* - krótki), mniej uroczyste niż bulla urzędowe pisma papieskie utrzymane w prostej formie, odnoszące się do pojedynczych osób lub kościołów, sporządzane także w języku łacińskim na pergaminie i pieczętowane pierścieniem Rybaka.

Na wystawie zgromadzono 126 obiektów, w tym 63 dokumenty. Najstarszym

integralność terytorialną dziedzictwa przekazanego potomkom i - poprzez bezpośredni związek ze Stolicą Piotrową - uniezależniając diecezję poznańską od arcybiskupstwa w Magdeburgu.

W czasach kształtowania się organizacji kościelnej w Polsce, szczególnie w okresie osłabionej państwowości, istotnym problemem było uzyskanie przez instytucje kościelne potwierdzenia stanu ich posiadania i protekcji papieskiej chroniącej posiadłości tych instytucji przed ingerencją ze strony lokalnych władców lub sąsiadów. W wyniku tych starań w XII w. liczne biskupstwa i klasztory polskie, wśród nich arcybiskupstwo gnieźnieńskie, otrzymały bulle protekcyjne Stolicy Apostolskiej. Wspomniany dokument Innocentego II z 1136 r., skierowany do arcybiskupa gnieźnieńskiego Jakuba ze Żnina i jego następców, potwierdzał posiadłości przynależne do kościoła w Gnieźnie i prawa metropolitarne tamtejszych arcybiskupów zagrożone przez arcybiskupstwo w Magdeburgu, wysuwające pretensje do jurysdykcji nad diecezjami polskimi. Bulla uważana jest za jeden z najcenniejszych zabytków polskiej historiografii. Zwie się ją często „złotą bullą języka polskiego”, ponieważ wymienia polskie nazwy miejscowości należące do arcybiskupstwa w Gnieźnie i imiona (ponad 250) jego poddanych, stanowiąc w ten sposób podstawę badań nad dziejami naszego języka.

1. Bulla protekcyjna papieża Innocentego II potwierdzająca wszystkie posiadłości arcybiskupstwa gnieźnieńskiego, Piza, 7 VII 1136, Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie. Fot. A. Ring & B. Tropiło

eksponowanym obiektem archiwalnym była bulla Innocentego II dla arcybiskupstwa gnieźnieńskiego z 1136 r., ostatnim - bulla z 2006 r. z nominacją kardynalską dla arcybiskupa Stanisława Dziwisza, metropolity krakowskiego. Historia stosunków Polski z papieżem zaczyna się jednak wcześniej i sięga początków chrześcijaństwa w naszym kraju. Pierwszym zachowanym świadectwem tych więzi jest przypomniany na wystawie tekst dokumentu z kancelarii książęcej Mieszka I z około 990 r. (zachowany w odpisie z XII w.), nazwanego od pierwszych słów *Dagome iudex*. Na mocy tego aktu, skierowanego do papieża Jana XV, książę u schyłku swego życia oddaje ziemie objęte jego panowaniem pod opiekę Stolicy Apostolskiej, umacniając w ten sposób władzę rodu piastowskiego oraz

Na wystawie znalazły się też bulle protekcyjne: papieża Hadriana IV dla opactwa czerwińskiego z 1155 r., Urbana III dla katedry krakowskiej z 1186 r., na mocy której biskupi krakowscy otrzymali w polskiej prowincji kościelnej pierwsze miejsce po arcybiskupach gnieźnieńskich i wyłączne prawo do konsekrowania metropolitów, erygowania nowych kościołów w diecezji oraz występowania przeciw wszystkim naruszającym prawa ekonomiczne biskupa, a także Celestyna III z 1193 r. dla klasztoru Premonstratensów św. Wincentego we Wrocławiu.

W dążeniach Kościoła polskiego zmierzających do budowania poczucia

jedności narodowej, niezbędnego dla zjednoczenia państwa i odnowienia Królestwa Polskiego, istotne znaczenie miały kanonizacje świętych będące jednymi z najważniejszych wydarzeń odbywających się z udziałem papieżstwa. Na wystawie pokazano bullę kanonizacyjną św. Stanisława z 1253 r., z którym związana była legenda głosząca, że „moc Boża [...] w przyszłości dla jego zasług przywróci do dawnego stanu podzielone królestwo”. Legenda upowszechniana szeroko przez Kościół polski w XIII w. miała służyć idei odbudowania zjednoczonego państwa.

Najstarsze eksponowane archiwalia dokumentowały niezwykle ważną dla Stolicy Apostolskiej kwestię misji i krucjat prowadzonych w XIII w. wśród pogańskich Prusów i udział w nich Kościoła polskiego, zagadnienia chrystianizacji Litwy i „schizmatycznej” Rusi oraz problem unii z Kościołem wschodnim. Przedstawiały też narastający konflikt między Polską a zakonem krzyżackim sprowadzonym do naszego kraju w celu chrystianizacji plemion pruskich.

Przypomniano rolę, jaką w działalność misyjnej odgrywały zakony dominikanów i franciszkanów, które pojawiły się w Polsce w XIII w. po soborze laterańskim IV. Pokazano jedną z najstarszych bulli dla polskich dominikanów - dokument Grzegorza IX z 1227 r., w którym papież poleca arcybiskupom, biskupom, opatom, aby życzliwie przyjęli Braci Kaznodziejów (czyli dominikanów), a także aby zlecali im głoszenie ewangelii, do czego są zobowiązani z racji ślubów zakonnych. Jest to przykład tzw. bulli rekomendacyjnej, której zadaniem było „legitymować” działalność dominikanów wobec biskupów, kleru i ludu, ponieważ sposób życia zakonników określony regułą zakonu - wędrownie kaznodziejstwo i żebractwo - mógł budzić skojarzenia z ruchami społecznymi zwalczanymi przez Kościół.

Charakter bulli rekomendacyjnej miał też dokument papieża Grzegorza IX z 1236 r. polecający wiernym w Polsce

2. Bulla rekomendacyjna papieża Grzegorza IX dla polskich dominikanów, Anagni, 26 VIII 1227, Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie. Fot. A. Ring & B. Tropiło

udzielanie pomocy Zakonowi Szpitala Najświętszej Maryi Panny Domu Niemieckiego (czyli Krzyżakom), występującemu przeciwko pogańskim Prusom, i udzielający wspomagającym odpustów takich, jakby pielgrzymowali do Jerozolimy. Kolejne eksponowane archiwalia dokumentowały nasilający się konflikt między Polską a zakonem krzyżackim, który po opanowaniu w 1309 r. Pomorza Gdańskiego atakował Litwę i dążył do zajęcia Żmudzi. Na uwagę zasługiwały bulla Klemensa V z 1310 r., zawierająca polecenie papieża, aby przeprowadzić dochodzenie w sprawie wymienionych w bulli przestępstw popełnionych przez zakon krzyżacki wobec arcybiskupstwa ryskiego i ludności Inflant, Prus oraz Gdańska, oraz rachunki z 1412 r. z podejmowania legata papieskiego Brandy de Castiglione pośredniczącego w rozmowach pokojowych, które toczyły się w Lubowli na Spiszu między królem polskim Władysławem Jagiełłą a królem węgierskim i niemieckim Zygmuntem

Luksemburskim, superarbitrem w sporze z zakonem krzyżackim.

Interesujące były materiały obrazujące stanowisko delegacji polskiej wobec sporu polsko-krzyżackiego zaprezentowane na soborze powszechnym w Konstancji w 1414 r., a zwłaszcza przypominające wystąpienia Pawła Włodkowica, w których - rozwijając idee Stanisława ze Skalbmierza, pierwszego rektora Uniwersytetu Krakowskiego - głosił on pojęcie wojny niesprawiedliwej, sprzeciwiał się chrystianizacji drogą wojen i przemocy oraz opowiadał za prawem pogan do egzystencji i posiadania własnych państw. Włodkowiec zabiegał też o potępienie przez sobór traktatu, a właściwie paszkwilu, *Satyra na herezję i inne nikczemności Polaków i ich króla Jagiełły* dominikanina Jana Falkenberga, opracowanego z inspiracji Krzyżaków, szkalującego Polskę i jej władcę. Efektem tych działań był wyrok kolegium kardynalskiego potępiający *Satyry* i nakazujący uwięzienie Falkenberga. Na wystawie pokazano bullę papieża Marcina V z 1424 r. zatwierdzającą wspomniany wyrok. Kilka dni po wydaniu tej bulli Falkenberg odwołał swoje poglądy zawarte w *Satyrze* i uzyskał zwolnienie z więzienia.

Rolę Polski w bardzo istotnej dla Stolicy Apostolskiej kwestii chrystianizacji Litwy i pozyskania prawosławnych dla unii z Rzymem dokumentowały na wystawie bulla Jana XXIII [antypapieża] z 1415 r. mianująca króla Władysława Jagiełłę swym generalnym wikariuszem dla Wielkiego Nowogrodu, Pskowa i okolicznych ziem schizmatyckich Rusinów celem nawrócenia ich na katolicyzm, a także bulla papieża Eugeniusza IV z 1439, w której papież zawiadamia biskupa krakowskiego Zbigniewa Oleśnickiego o zawarciu unii (tzw. unii florenckiej) między Kościołem Wschodnim a Zachodnim i poleca mu odprawić dziękczynne nabożeństwo. Unia florencka była próbą likwidacji podziału chrześcijaństwa na katolicki Zachód z papieżem na czele i prawosławny Wschód pod przewodnictwem patriarchy Konstantynopola.

Wystawa umożliwiła obejrzenie bardzo rzadko eksponowanych archiwaliów związanych z powołaniem i rozwojem uniwersytetu (*Studium Generale*) w Krakowie. W średniowieczu uniwersytet jako instytucja kościelna musiał być ustanowiony zgodnie z prawem kanonicznym przez kompetentną władzę, w tym wypadku przez papieża. Przedstawiona bulla Urbana V z 1364 r., w której papież powiadamia króla Kazimierza Wielkiego, że erygował uniwersytet w Krakowie i potwierdza jego przywileje nadane przez władcę, jest zwieńczeniem długiego postępowania prawnego, które doprowadziło do powstania uczelni. Drugi z dokumentów - bulla Bonifacego IX z 1397 r. - przyznaje uniwersytetowi prawo do posiadania wydziału teologicznego, będące niezwykle wyróżnieniem krakowskiej uczelni.

Przypomniano także stanowisko Stolicy Apostolskiej i Kościoła katolickiego w Polsce wobec postępów reformacji i zagrożenia protestantyzmem w naszym kraju oraz rolę kardynała Stanisława Hozjusza w walce z nowymi nurtami religijnymi.

W 2. połowie XV w. przed Stolicą Apostolską stanęło zadanie powstrzymania ekspansji tureckiej. W polityce papieskiej wobec zagrożenia islamskiego ważne miejsce przypadało Polsce określanej jako przedmurze chrześcijaństwa całej Europy. Po wielu zabiegach ze strony papieża i Republiki Weneckiej udało się wciągnąć Polskę do koalicji skierowanej przeciwko imperium otomańskiemu. Na wystawie znalazł się między innymi bardzo interesujący list cesarza Leopolda I do króla Jana III Sobieskiego z 3 sierpnia 1683 r. z prośbą o możliwie jak najszybsze przybycie na odsiecz Wiednia. List wysłano z Pasawy, gdzie przebywał cesarz, gdyż Wiedeń był już oblegany przez wojska tureckie. W miesiąc po otrzymaniu prośby król Jan III stał już pod Wiedniem; objął naczelne dowództwo nad wojskami sprzymierzonych i pokonał Turków. Można było także obejrzeć dokumenty ilustrujące starania Stolicy Apostolskiej o utworzenie koalicji

państw przeciwko Turcji i zawiązanie ligi antytureckiej, uwieńczone powstaniem Świętej Ligi z inicjatywy papieża Innocentego XI w rok po odsieczy wiedeńskiej - 5 marca 1684 r.

W polityce Stolicy Apostolskiej dotyczącej Kościoła Wschodniego istotną, a mniej znaną sprawą były związki polskich Ormian z katolicyzmem, których początek datuje się na XIV w. Problem nasilił się w końcu XVI i w XVII w., kiedy Stolica Apostolska zabiegała o unię kościelną Kościołów prawosławnego i ormiańskiego w Polsce. Wyrazem konfliktu wewnątrz Kościoła ormiańskiego na tle przystąpienia do unii florenckiej był pokazany na wystawie dokument z 1644 r., w którym Filip katolikos ormiański informuje króla Władysława IV Wazę o przesłaniu mu relikwii pięciorga świętych i prosi władcę o opiekę nad Kościołem ormiańskim w Polsce. Dokument przyciągał uwagę pięknym zdobieniem w formie ornamentu i miniatury z postacią Chrystusa oraz symbolami czterech ewangelistów.

Interesującą grupę archiwaliów stanowiły bulle papieskie z przywilejami dla kościołów i klasztorów w Polsce. Wśród nich były między innymi bulla Klemensa XII z 1733 r. przyznająca kanonikom katedry wawelskiej prawo noszenia na złotym łańcuchu dystynktorium w formie złotego krzyża z wyobrażeniem orla białego i postaci św. Stanisława, z którego kapituła korzysta do dziś, bulla Piusa VI z 1784 r., w której papież wyjmuje klasztory Paulinów w Polsce spod władzy przeora generalnego i ustanawia dla nich polską kongregację paulińską pod władzą wikariusza generalnego, oraz dokument Piusa X z 1906 r. przyznający kościołowi jasnogórskiemu tytuł bazyliki mniejszej i związane z tym tytułem przywileje.

Na ekspozycji znalazły się również dokumenty z okresu zaborów, ilustrujące stanowisko Stolicy Apostolskiej wobec narodu polskiego włączonego w wyniku kolejnych rozbiorów do odmiennych kulturowo i religijnie państw. Politykę prowadzoną wówczas przez Stolicę Apostolską

prof. Kazimierz Dopierała nazwał polityką realną, zdeterminowaną przez posiadane środki działania, a także dążenia do zachowania przez Kościół katolicki stanu swego posiadania na obszarach dawnej Rzeczypospolitej i zapewnienia mu możliwości działania. Stąd ważnym zadaniem stojącym przed Stolicą Apostolską po rozbiorach Polski oraz zmianach terytorialnych po wojnach napoleońskich i kongresie wiedeńskim było uzyskanie jak największego wpływu na decyzje państw zaborczych związane z organizacją nowej administracji kościelnej na ziemiach polskich i obsadą stanowisk kościelnych. Świadectwem tych działań były prezentowane na wystawie dokumenty, między innymi brewe Piusa VI z 1784 r. dotyczące utworzenia nowego biskupstwa tarnowskiego z galicyjskiej części diecezji krakowskiej, pismo delegata Kurii Rzymskiej z 1818 r. w sprawie podziału Królestwa Polskiego na 8 diecezji oraz bulla nominacyjna Piusa X z 1911 r., mianująca Adama Stefana Sapię biskupem krakowskim na prośbę cesarza Franciszka Józefa I.

Po odzyskaniu niepodległości jedną z podstawowych kwestii w relacjach Polski ze Stolicą Apostolską było zawarcie konkordatu regulującego stosunki między państwem polskim a Kościołem katolickim. Wśród zgromadzonych na wystawie dokumentów znalazł się roboczy tekst konkordatu z 1925 r. Pokazano również materiały dotyczące nuncjuszów papieskich w Polsce, między innymi telegram ambasadora Aleksandra Skrzyńskiego z 6 lutego 1922 r. informujący o wyborze byłego nuncjusza w Polsce Achille Rattiego (papież Pius XI) na Stolicę Piotrową oraz dyplom Piusa XI z nominacją na godność kardynalską dla nuncjusza Lorenza Lauriego z 1926 r., a także bulle nominacyjne dla biskupów polskich, w tym dyplom Piusa XI z nominacją na godność kardynalską dla arcybiskupa Augusta Hlonda z 1927 r.

Uwagę zwiedzających zwracały Księgi pamiątkowe wizyt w klasztorze jasnogórskim z lat 1915-1933 z wpisami wielu

znanych osobistości, wśród nich przedstawicieli Watykanu: nuncjusza Achille Rattiego (późniejszego papieża Piusa XI), nuncjusza Lorenza Lauriego i abpa Angele Giuseppe Roncalliego (późniejszego papieża Jana XXIII).

Na wystawie pominięto problem stosunków polsko-watykańskich w czasie II wojny światowej, wymagający ciągle dalszych badań i odrębnego, głębszego potraktowania.

Okres PRL to czas zasadniczych zmian w relacjach Polski z papieżstwem. Po zerwaniu w 1945 r. przez władze komunistyczne konkordatu Stolica Apostolska na blisko 50 lat utraciła oficjalnie uznany wpływ na funkcjonowanie Kościoła w Polsce. Jednak relacje z papieżstwem istniały poprzez sam fakt działania Kościoła katolickiego w naszym kraju.

Politykę władz PRL wobec Stolicy Apostolskiej wymownie ilustrowało zdjęcie pustego fotela na Jasnej Górze, który przygotowano na przyjęcie papieża Pawła VI z okazji uroczystości Tysiąclecia Chrztu w Polsce w 1966 r. Reżim komunistyczny nie zezwolił na przyjazd Ojca Świętego mimo próśb episkopatu i starań prymasa, kardynała Stefana Wyszyńskiego.

Pewne zmiany w stosunkach władz PRL z Watykanem nastąpiły w latach 70., kiedy to w 1974 r., w wyniku rozmów między Stolicą Apostolską a rządem komunistycznym, zostały nawiązane stałe kontakty robocze między obu stronami, ale nowy etap w relacjach Kościół - państwo otworzył dopiero pontyfikat Jana Pawła II i pierwsza pielgrzymka Ojca Świętego do Polski w 1979 r., a także przemiany polityczne w Polsce zapoczątkowane w 1980 r. Rząd komunistyczny został zmuszony do negocjacji z Kościołem, które zakończyły się podpisaniem przez Komisję Wspólną porozumienia w 1989 r., tj. w przeddzień likwidacji PRL.

Obalenie ustroju komunistycznego i powstanie III Rzeczypospolitej stworzyło warunki polityczne do budowy nowych relacji między państwem polskim

a papieżstwem. Podstawą ich stał się konkordat z 1993 r., ratyfikowany przez Stolicę Apostolską i Rzeczpospolitą Polską w 1998 r. po wieloletnich negocjacjach dotyczących głównie sprawy rozdziału Kościoła od państwa. Na wystawie pokazano pełnomocnictwo z 7 lipca 1993 r. wystawione przez papieża Jana Pawła II dla nuncjusza apostolskiego biskupa Józefa Kowalczyka do podpisania tego aktu.

Wśród najnowszych papieskich dokumentów znalazły się bulle nominacyjne, między innymi Pawła VI mianująca Karola Wojtyłę arcybiskupem metropolitą krakowskim w 1964 r. i Jana Pawła II powołująca księdza Józefa Glempa na biskupstwo warmińskie z 1979 r. Zainteresowaniem cieszyła się bulla kanonizacyjna królowej Jadwigi wystawiona przez Jana Pawła II w 1997 r.

Obiektem skupiającym uwagę zwiedzających i wywierającym duże wrażenie był list Jana Pawła II do o. Izzydora Matuszewskiego, generała zakonu paulinów na Jasnej Górze z 1 kwietnia 2005 r., w którym w przeddzień swojej śmierci papież pobłogosławił i przekazał „nowe korony dla Jasnogórskiego Wizerunku” w hołdzie Matce Boskiej Jasnogórskiej z okazji 350-lecia obrony Jasnej Góry i na którym złożył podpis - zapewne ostatni w Jego życiu.

Ostatnimi prezentowanymi archiwaliaми były bulle nominacyjne obecnego papieża Benedykta XVI dla arcybiskupa Stanisława Dziwisza - dokument z 2005 r. mianujący go arcybiskupem metropolitą krakowskim oraz wspomniana już bulla z 24 marca 2006 r. z nominacją kardynalską.

Eksponowane na wystawie dokumenty uzupełniały obiekty sztuki, medale papieskie, rękopisy, paramenty liturgiczne i pamiątki związane z osobami papieży. Najstarszym pokazanym obiektem, pochodzącym z I w. n.e., był tzw. miecz św. Piotra ofiarowany według tradycji przez papieża Stefana VIII (IX) biskupowi Jordanowi w 968 r., „aby - jak zanotował Jan Długosz - Kościół w Polsce posiadał jakowy klejnot, którym mógłby się poszczycić”.

Przedstawiono też portrety i popiersia papieży, w tym portret Klemensa XI z około 1717 r. ze zbiorów klasztoru Ojców Paulinów na Jasnej Górze, namalowany z okazji koronacji 8 września 1717 r. obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej koronami papieskimi, dla uhonorowania papieża, który wydał zgodę na koronację wizerunku złotymi diademami; portrety papieży z kolekcji Zamku Królewskiego w Warszawie - Benedykta XIV, stanowiący replikę portretu Agostina Masucciego z 1743 r., portret Klemensa XIII, będący powtórzeniem portretu Antona Raphaela Mengsa z 1758 r., oraz wizerunek Piusa VI w ujęciu wzorowanym na pracy Pompea Batonego z 1775 r.

Na uwagę zasługiwał obraz *Poczet papieży* z XVIII w. ze zbiorów klasztoru jasnogórskiego, zawierający 251 portretów papieży - od św. Piotra do Klemensa XIV. Poczet otwiera wizerunek Jezusa Chrystusa, za którym następują portrety kolejnych biskupów Rzymu zwanych papieżami.

Wśród popiersi znalazły się obiekty z Zamku Królewskiego: popiersie Innocentego XI z serii biustów portretowych papieży wykonanych przez Domenica Guidiego w latach 90. XVII w., popiersie papieża Innocentego XIII Pietra Bracciego stworzone po 1724 r. i papieża Klemensa XII, prawdopodobnie również tegoż autora z około 1740 r.

Pokazano też liczne medale pochodzące głównie z Mennicy Papieskiej, m.in. medal wybity z okazji zawiązania Ligi Świętej w 1684 r. z portretami papieża Innocentego XI, cesarza Leopolda I, Jana III Sobieskiego i doży weneckiego, medal z 1684 r. z wizerunkiem papieża Innocentego XI z okazji przesłania papieżowi chorągwi tureckiej zdobytej przez Jana III Sobieskiego pod Parkanami, a także medale dla uczczenia koronacji obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej koronami ofiarowanymi przez Piusa X w 1910 r., po świętokradczej kradzieży koron z cudownego obrazu.

Jednym z cenniejszych eksponatów była srebrna sukienka pochodząca z cudownego obrazu Matki Boskiej z kościoła

3. Figurka Matki Boskiej z Dzieciątkiem, tzw. Madonna Jackowa, południowe Niemcy (?), przełom XIV/XV w., klasztor Ojców Dominikanów w Krakowie. Fot. A. Ring & B. Tropiło

oo. Dominikanów w Podkamieniu w archidiecezji lwowskiej, będącego jednym z największych ośrodków kultu maryjnego w dawnej Rzeczypospolitej. Obraz Matki Boskiej Podkamieńskiej, namalowany w 1612 r. na wzór słynnego obrazu z bazyliki Santa Maria Maggiore w Rzymie, został w 1727 r. ukoronowany „koronami papieskimi” jako jeden z pierwszych w Rzeczypospolitej. Koronacja odbyła się na mocy przedstawionego na ekspozycji dekretu kapituły kanoników Bazyliki św. Piotra w Rzymie z 1725 r. Obecnie w wyniku powojennych migracji obraz znajduje się w dominikańskim kościele św. Wojciecha we Wrocławiu.

Z zakonem dominikanów wiązały się także obiekty dotyczące Jacka Odrowąża, współzałożyciela klasztoru Dominikanów w Krakowie w latach 1221-1222, kanonizowanego w 1594 r. Szczególną

4. Fragment ekspozycji *Polska i Stolica Apostolska. X-XXI wiek...* w Nowej Izbie Poselskiej. Fot. A. Ring & B. Tropiło

uwagę zwracała niezwyklej urody alabastrowa figurka Matki Boskiej z Dzieciątkiem, tzw. Madonna Jackowa z przełomu XIV/XV w., udostępniona przez klasztor Dominikanów w Krakowie, przedstawiająca dużą wartość zarówno jako przedmiot kultu, jak i wysokiej klasy obiekt sztuki. Interesującym eksponatem - również z tych zbiorów - była chorągiew z 1636 r. z przedstawieniem Adoracji Matki Bożej z Dzieciątkiem przez świętych Dominika Guzmana i Jacka Odrowąża.

Wśród eksponatów będących świadectwem polityki Stolicy Apostolskiej wobec zagrożeń wiary katolickiej wyróżniały się dwie głównie mieczy poświęcanych - jedna z daru Grzegorza XIII dla Stefana Batorego, druga z zamierzonego daru Klemensa X dla Jana III Sobieskiego. Zgodnie ze starą tradycją miecz i kapełusz poświęcane były przez papieża w noc Bożego Narodzenia i ofiarowywane monarchom lub wodzom szczególnie zasłużonym w obronie chrześcijaństwa.

Ozdobą wystawy był niezwykle cenny późnogotycki krzyż relikwiarzowy Fryderyka Jagiellończyka, kardynała i prymasa Polski, charakteryzujący się wysoce oryginalnym programem ikonograficznym, wykonany przed 1503 r., pochodzący ze zbiorów Muzeum Archidiecezji Gnieźnieńskiej, oraz ornat nuncjusza apostolskiego Pietra Vidoniego, w którym - według tradycji - odprawiał mszę św. w katedrze lwowskiej 1 kwietnia 1656 r. podczas składania ślubów przez króla Jana Kazimierza. Przedstawiono też inne pamiątki związane z osobami papieża, m.in. pierścień Jana XXIII, a także jego paliusz i szpile, ponadto ornat, stulę, manipularz, palkę i *velum* z daru papieża Leona XIII dla katedry gnieźnieńskiej oraz piuskę Piusa X. Unikalnymi eksponatami były plomba i łańcuch służące do zamknięcia drzwi podczas konklawe w 1958 r., które wybrało papieża Jana XXIII.

Specjalne miejsce poświęcono darom Jana Pawła II dla Zamku Królewskiego

przekazanym przez Ojca Świętego w czasie kolejnych wizyt w Polsce. Pokazano kielich mszalny z pateną z XVIII w. oraz portret Stanisława Hozjusza (kopia XVII-wieczna obrazu z 1575).

Ekspozycję wzbogacały cenne rękopisy i starodruki, takie jak rzadko eksponowany mszał Erazma Ciołka z początku XVI w., wspaniale iluminowany między innymi przez najlepszego ówczesnego polskiego miniaturzystę - Stanisława Samostrzelnika - pochodzący ze zbiorów Biblioteki Narodowej, czy też wypożyczona również z tych zbiorów *Biblia* w pierwszym katolickim przekładzie Jakuba Wujka oraz modlitewnik rękopiśmienny królowej Bony, bogato dekorowany przez miniaturzystów florenckich z kolekcji Zamku Królewskiego w Warszawie.

Przedstawione na wystawie obiekty dokumentujące ponad tysiącletnie związki Polski ze Stolicą Apostolską dobitnie potwierdzają doniosłość tego zagadnienia i zachęcają do podjęcia w przyszłości próby jego ukazania na podstawie znacznie szerszej bazy źródłowej, pogłębionej o zbiory muzealne, a zwłaszcza o obiekty z kolekcji watykańskich.

Ekspozycja powstała pod naukową opieką kolegium w składzie: prof. dr hab. Juliusz A. Chrościcki, prof. dr hab. Wojciech Fałkowski, prof. dr hab. Andrzej Rottermund, o. dr Jan Andrzej Spież OP. Scenariusz opracowało kuratorium, do

którego wchodził: Waldemar Bukowski, prof. dr hab. Kazimierz Dopierała, prof. dr hab. Wojciech Fałkowski (przewodniczący), dr Tadeusz Krawczak, Małgorzata Pleskaczyńska-Chylińska, dr Hubert Wajs, o. prof. dr hab. Janusz Zbudniewek. Kuratorem wystawy ze strony Zamku Królewskiego była Małgorzata Pleskaczyńska-Chylińska, komisarzem organizacyjnym - Anna Małecka. Aranżację plastyczną stworzyła Agnieszka Putowska-Tomaszewska; projekt oświetlenia przygotowało Studio Projektowe Govenlock. Wystawę pokazano w Nowej Izbie Poselskiej Zamku Królewskiego w Warszawie w dniach 25 maja - 2 lipca 2006 r.

Prezentacji towarzyszyła publikacja z czterema esejami znanych historyków dotyczącymi historii wielowiekowych związków Polski z papieżem oraz obszernym, bogato ilustrowanym spisem eksponowanych obiektów. Ponadto szeroka informacja o ekspozycji znalazła się w specjalnie przygotowanym serwisie na stronie internetowej www.polska.pl i stronie internetowej Zamku Królewskiego. W czasie trwania wystawy odbył się cykl wykładów prowadzonych przez: prof. dr hab. Teresę Chynczewską-Hennel, prof. dr hab. Kazimierza Dopierałę, prof. dr hab. Wojciecha Fałkowskiego, dr. Huberta Wajsa i ks. prof. dr hab. Zygmunta Zielińskiego.